

ÉSZAK-AMERIKA HONFOGLALÓINAK NÉPKÖLTÉSZETÉBŐL

Gyárfás Endre: *Cowboyok, aranyásók, csavargók*. Észak-amerikai népköltészet. Zrínyi Kiadó–Tevan Kiadó, 1992

Gyárfás Endre többéves műfordítói munkájának valamint több hónapos amerikai tanulmányútjának eredményeként jelent meg e gyűjtemény, melyben a szerző ízelítőt ad az észak-amerikai folklór dalaiból és balladáiból. A földrész honfoglalóinak vágyait, örömet, bánatát szóltaltatják meg a közölt szövegek. Gyárfás csak az angol nyelvű népköltészet verses műfajaiból válogatott, melyek az elmúlt százötven évben keletkeztek. A jobb áttekintés céljából a szövegeket foglalkozási körök szerint csoportosította: Az aranyláz hősei és áldozatai; Katonák; Cowboyok; Favágók; Telepesek, farmerek; Rabszolgák és menekülők; Munkások, napszámosok; Kóborok, kártyások, korhelyek; Gyilkosok és szeretők; Tolvajok, zsványok; Börtönlakók; Hívők és Szerelmeseik.

A XIX. század első felében Amerika felkínálta addig lakatlan vidékeit az európaiaknak és ázsiaiaknak. Az Újvilág új életkörülményekkel kecsegtetett, különösen a nagy kaliforniai aranyláz idején (1848–49-ben). A gyors, mesés meggazdagodás azonban nem mosolygott mindenkire. Az aranyásók népköltészetében is a szomorú hang a legerősebb, a legművészebb:

„Teltek-múltak a hónapok, / s ki aranyért epedt, / már visszafordult, átkozván / a hazug híreket” (Negyvenkilenc bolondjai). De azok helyzete sem sokkal jobb, akikre rámosolygott a szerencse: „Sok éve már, hogy idevándoroltam / aranyat lelni sziklában, homokban. / »Kívívtam« mégis, hogy szegény maradjak, / Bányász vagyok, / kopott bányász a csillogó aranyak” (Tettes bányász).

Az aranyláz százezrekekkel növelte meg a nyugati vidékek népességét, megnyílt tehát az új lehetőség: texasi marhával táplálni az új jövevényeket. A jószágnak pásztor kellett (cowboy). Eleinte spanyolok, majd indiánok és félvérek hajtották a gulyákat egyik legelőről a másikra. A több hónapos legeltetések legizgalmasabb eseményei a folyóátkelések voltak. A cowboyok az éjszakai őrsegen a mi krónikás énekeinkhez hasonló kántált verszetekben sorolták elő az út izgalmas részeit. A cowboy élete „sivár és fekete”, mert „a csordát tereli hajnaltól estelig”. Naphosszat a nyeregben ültek, és a jövő sem kecsegtetett szebb étellel: „Sorsom a csordát hajtani, / késő vénségemig.”

Észak-Amerika arculatának kialakításában óriási szerepük volt a favágóknak, hiszen a hagyományokhoz híven fával építkeztek. A favágók nem remélhették, hogy gyorsan meggazdagodnak, de ez a munka rendszeres és biztos megélhetést jelentett. Veszély azonban itt is volt, különösen a tavaszi faüsztatásnál, ha torlaszt kellett szétbontani (A Gerry-szirti torlasz). A tragikusan elhunyt favágó fizetését a „magukéval tetézve meg” – ahogyan a ballada megéneklé –, adták át a családnak. A favágó élete „fától fáig lendül”.

A telepesek, farmerek nehéz életéről vall A vén telepes című dal: „Az országot végig bejártam, / fűrészstem, hol van arany. / Kotorásztam a föld gyomrában, / s maradtam va-gyontalan.”

Külön színfoltjai a gyűjteménynek a rabszolgák és menekülők sorsát megéneklő dalok, balladák. 1662-ben nyilvánítja a törvény a néger munkásokat és családokat rabszolgává. Az állati sorban élő rabszolgák fájdalma nagy: „Öreg méhnek a lép a gondja, / Ifjú méhnek a méz. / Feketéknek a kapálás jut. / Fehéréknek a pénz.”

Vallásos népköltészetükről a Hívők című fejezet szövegeiben olvashatunk. Irónia és öngyűny, bűnbánat és dac keveredik az inkább szenvedélyes, mint beletörődő siralmakban.

A szerelmi vagy szerelemmel kapcsolatos dalok, románcok, balladák többségében a hűség áll a központi helyen. A Nyugatra vándorolt emberek érzélemlárában a hűség volt leginkább próbára téve, hiszen szerelmeseik vagy otthon maradtak a keleti vidéken, vagy Európában. Szép példája az igaz szerelemnek a kis indián lány, Mohee esete, aki boldogan él sátrában az európai férfival, de az visszatér az Óvilágban hagyott kedveséhez. Amikor azonban látja, hogy „a kis Mohee-hoz senki, senki nem fogható”, otthagyja hűtlen kedvesét, és visszatér a kis indián lányhoz.

Az Ó jaj, ó jaj nekem! című dal ismeretlen szerzője tömören foglalja össze a szerelemről alkotott véleményét: „... de szép a szerelem, / míg frissnek érzed, fiatalnak! / Amint öregszik, csak hidegszik / s ellillan, mint az esti harmat.”

A gyűjtemény népdalaiban, balladáiban gyakran európai motívumra ismerünk, de ezek az Újvilágban sajátosan amerikaiakká váltak. Elvesztették például természetfeletti elemeiket, melyek itthon bizonyos hiedelmekhez kötődtek. A vegyes származású, különféle vallású amerikai közösségekben az európai babonák nem éltek tovább. Új témákkal is találkozunk a bemutatott népköltészetben: a természeti csapásokat: földrengést, árvizet, homokvihart, folyami és vasúti katasztrófát énekelnek meg a nép költői. Az emberek egymás közti konfliktusai mellett tehát megjelennek az ember és természet gyakran halálos végű összecsapásai is. Az így keletkezett dalokat, balladákat vándorénekesek vagy egy-egy kocsmá szerződtetett mulattatói adták elő bendzsókísérettel. Gyárfás Endre az észak-amerikai népköltészetből magyar nyelven elsőként adja közre e gyűjteményt, mely maradandó élményt nyújt az olvasónak.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

S Z Í N H Á Z

PATAKI LÁSZLÓRÓL*

Számomra, s ebben a véleményemben semmiképpen sem vagyok, lehetek egyedül, Pataki László a jugoszláviai magyar színház utóbbi, majd fél évszázadának legmarkánsabb színházi egyénisége. Sajátos jegyeket mutató művészete és számos jelentős, emlékezetes szerepe tették egyedülálló, nagy formátumú színészé, jouvet-i értelemben vett színházi emberré, akinek csak egy mestersége van – a színháztás.

Pataki László erre a pályára, amely Molière szavai szerint „teljes embert követel”, hivatásos színésznek a szabadkai Magyar Népszínház – ahogy akkor hívták a későbbi, mai Narodno pozorište–Népszínházat – első bemutatójától, 1945. október 29-étől tekinthető, amikor von Weingerade német vezérkari tisztet játszotta a maga rendezte színház-avató előadásban, a filmtéoretikusként, mint drámaíróként ismertebb Balázs Béla partizán tárgyú drámájában, a *Boszorkánytáncban*. Erről az alakításról írta az egyik helyi lap, a *Hrvatska riječ* kritikusa, G. K.: „jellembábrázoló játéka komoly tehetségre utal, s jelzi, hogy nagyon is fejlődőképes színész”. És a kritikusnak igaza volt, lám, olykor a kritikusoknak is igazuk lehet.

A *Boszorkánytánc*tól napjainkig, mert noha Pataki László néhány éve nem lépett színpadra, ma is számon tartott színész, számomra, egyéni időszámításom szerint Pataki

* Elhangzott a Vajdasági Színházi Múzeum Színészportrék című sorozatának Pataki László-est-jén május 5-én